

Görme Engelli Bekâr Bireylerin Aile Kurma Süreçlerinin Baskı Karşısı Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirilmesi

Cengizhan AYNACI¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerini Baskı Karşısı Sosyal Hizmet perspektifiyle incelemektir. Nitel araştırma yöntemi ve eleştirel fenomenoloji deseniyle yürütülen çalışmada, 18 görme engelli bekâr birey ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler, sosyo-demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış; tematik analiz tekniği ve MAXQDA 20 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, “damgalayıcı toplumsal algı ve mikro düzey baskı”, “korumacı ve sınırlayıcı sosyal çevre”, “öznelliğin inşası ve direniş stratejileri” ile “politika ve uygulama önerileri” olmak üzere dört ana tema altında sunulmuştur. Araştırmanın Baskı Karşısı Sosyal Hizmet bağlamındaki en önemli sonucu, sosyal hizmet pratiğinin radikal bir şekilde yeniden tanımlanması gerektiğine işaret etmektedir. Bulgular, sosyal hizmetin geleneksel bir “uyum sağlama” veya “psiko-sosyal destek” mekanizması olmaktan çıkarılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yerine sosyal hizmet; görme engelli bireylerin aile kurma süreçlerinde geliştirdikleri gündelik direniş pratiklerini tanımalı, bu pratikleri güçlendirmeli, eşitsiz iktidar ilişkilerine yönelik aktivist stratejiler geliştirmeli ve kolektif bir bilinç oluşturma mücadelesinin parçası haline gelmelidir.

Anahtar Kelimeler: Görme Engelli, Aile, Engellilik, Baskı Karşısı Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet

An Evaluation of the Family Formation Processes of Single Individuals with Visual Impairments in the Context of Anti-Oppressive Social Work

Abstract

The aim of this study is to examine the family formation processes of single individuals with visual impairments from an Anti-Oppressive Social Work Perspective. Conducted using a qualitative research method and a critical phenomenology design, the study involved in-depth interviews with 18 single individuals with visual impairments. Data were collected using a sociodemographic information form and a semi-structured interview form, and analyzed using thematic analysis and the MAXQDA 20 software. The research findings are presented under four main themes: “stigmatizing social perceptions and micro-level oppression,” “protective and restrictive social environments,” “the construction of subjectivity and resistance strategies,” and “policy and practice recommendations.” The most significant finding of the study within the context of Anti-Oppressive Social Work points to the need for a radical redefinition of social work practice. The findings reveal that social work must be moved away from its traditional role as a mechanism for “promoting adaptation” or providing “psychosocial support.” Instead, social work must recognize the everyday resistance practices that visually impaired individuals develop during their family-building processes, strengthen these practices, develop activist strategies targeting unequal power relations, and become part of the struggle to build collective consciousness.

Keywords: Visually Impaired, Family, Disability, Anti-Oppressive Social Work, Social Work

Atıf İçin / Please Cite As:

Aynacı, C. (2026). Görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerinin baskı karşısı sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15 (3), 1199-1215.
https://doi.org/10.33206/mjss.1890706

Geliş Tarihi / Received Date: 16.02.2026

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.06.2026

¹ Dr. Arş. Gör.- Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, cengizhanaynaci@sakarya.edu.tr,

 ORCID: 0000-0001-6536-6642

Giriş

Aile kurma temel bir insani deneyimdir (Doğancı & Tuncay, 2020). Ancak bu deneyim, toplumun “normallik”, “arzu edilebilirlik” ve “yeterlilik” üzerine inşa ettiği görünmez hiyerarşiler tarafından şekillenebilmekte ve bu hiyerarşilerle kesişen bireyler için dışlayıcı bir sürece dönüşebilmektedir. Görme engelli bireyler, özellikle bekârlık dönemlerinde, bu dışlanmayı yoğun bir şekilde deneyimleyen gruplardan biridir (Uzunaslan & Duyan, 2022). Bu arzu ve onu gerçekleştirme süreci, bireyleri toplumsal önyargılar, damgalayıcı algılar ve yapısal kısıtlamalardan oluşan iç içe geçmiş engellere maruz bırakmakta ve onu temel bir hak mücadelesi haline getirmektedir (Altuntaş Duman & Doğanay, 2017; Burcu, 2011; Yenipazarlı vd., 2020).

Geleneksel sosyal hizmetin, medikal modele dayalı ve sorunları bireysel uyum çerçevesinde ele alan pratiğinde olduğu gibi, görme engelli bireylerin yaşadıkları deneyimler “toplumsal sorunların bireyselleştirilmesi” (Dominelli, 2015; Akbaş, 2014) olarak yorumlanmakta; yaşanan zorluklar, bireyin “engelli” olmasına ve bunun getirdiği varsayılan psiko-sosyal uyumsuzluklara indirgenmektedir. Oysa bu indirgemeci bakış, sorunun asıl kaynağının görülememesine neden olmaktadır. Sorun, bir “fizyolojik farklılık” değil, bu farklılığı sistematik olarak bir “eksiklik”, “yetersizlik” ve nihayetinde bir dışlama ve ayrımcılık gerekçesine dönüştüren toplumsal süreçlerdedir. Bu süreçler, erişilebilir olmayan kurumsal politikalar ve yasal düzenlemeler gibi makro yapılardan, gündelik ilişkilerdeki mikro saldırgan söylemlere (Sue vd., 2007) kadar uzanan ve birbirini besleyen iktidar mekanizmalarından beslenmektedir (Dominelli, 2002).

Geleneksel sosyal hizmetin “yönetim sanatı” ve “iktidar teknolojisi” (Foucault, 2011; Akbaş, 2014) olarak eleştirilmesinden doğan Baskı Karşısı Sosyal Hizmet (BKSH) paradigması, konuyu radikal bir şekilde yeniden okumak için güçlü bir çerçeve sunmaktadır. BKSH, sorunun kaynağını bireyde değil, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve engel durumu gibi toplumsal ayrımlara dayanan ve iç içe geçen baskı sistemlerinde aramaktadır (Baines, 2011; Burke & Dalrymple, 2006; Dominelli, 2002). Bu nedenle, BKSH’nin yalnızca bir eleştiri değil, aynı zamanda görme engelli bireylerin aile kurma istekleri, süreçleri ve bu süreçte karşılaştıkları engelleri çok katmanlı bir baskı ve direniş alanı olarak kavramsallaştırmayı sağlayan analitik bir şemsiye olduğu söylenebilir. BKSH, sosyal sorunları, mikro (kişilerarası önyargılar, mikro saldırgan söylemler), mezzo (ailevi baskı, kurumsal pratikler) ve makro (toplumsal normlar, politikalar) düzeylerde birbirini besleyen dinamikler bütünü olarak ele almaktadır (Dominelli, 2002; Tuncay & İl, 2007). BKSH’nin merkezinde, “ezilenler için değil, ezilenlerle birlikte” (Freire, 2017) hareket etme ve onların öznelliklerini, direniş stratejilerini görünür kılma ilkesi yatmaktadır. BKSH’nin nihai hedefi ise bireyleri “güçlendirmek” ve eşitsiz iktidar ilişkilerini dönüştürmektir (Akbaş, 2014; Dominelli, 2015).

Engellilere yönelik baskının çok katmanlı doğasını kavrayabilmek için, bu olguyu kuramsal düzeyde açıklayan çalışmalara bakmak önemlidir. Bu bağlamda, Young (2014) ’ın baskıyı beş temel görünüm üzerinden kavramsallaştırması (istismar, marjinalleştirme, güçten mahrum bırakma, kültürel emperyalizm ve şiddet) önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu genel sınıflandırma, Purcell (2014) tarafından engellilik özelinde genişletilmiş; damgalanma, kişiliğin sorgulanması ve sosyal kapasitesizlik olarak ifade edilen, engelliğe özgü üç ek baskı biçimi daha tanımlanmıştır. Baskının bu yapısal ve kişilerarası boyutları, Hollomotz (2012)’un çalışmasında da görülmektedir. Hollomotz (2012), engellilere yönelik şiddet ve baskıyı, birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini pekiştiren bir dizi süreç olarak ele almaktadır. Bu süreçler arasında yapısal eşitsizlikler, sosyal dışlama, kişilerarası ilişkilerdeki dengesizlikler, özerkliğin kısıtlanması, engellilik karşıtı ideolojiler, özel alanda duygusal/fiziksel/cinsel şiddet ve kamusal alanda hedefli saldırılar yer almaktadır. Bu liste, baskının tek bir alanda değil, hayatın tüm alanlarında nasıl sistemik bir hal aldığını göstermektedir.

Bu yapısal ve kişilerarası baskı mekanizmaları, görme engelli bireylerin en yakın çevresi olan aile sistemi içinde de kendine özgü biçimler almaktadır. Engelli bireylerin ailelerinde sıklıkla gözlemlenen aşırı korumacılık (Kaytez, Durualp & Kadan, 2015; Olkin, 1999), bireyi toplumsal reddedilme ve pratik zorluklardan “koruma” gerekçesiyle özerkliğini kısıtlayan bir mekanizmaya dönüşebilmektedir. Bu korumacılık çoğunlukla açık yasaklar biçiminde değil, kaygıların dile getirilmesi ve risklerin vurgulanması yoluyla işleyen gizli bir sosyal kontrol (Kağıtçıbaşı, 2017) olarak kendini göstermektedir. Sosyal desteğin aynı zamanda bir norm denetleyicisi işlevi gördüğü (Antonucci & Jackson, 1990) düşünüldüğünde, aile ve geniş sosyal çevrenin baskıcı toplumsal normları pekiştiren taşıyıcılar haline gelebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, BKSH’nin “toplumsal sorunların bireyselleştirilmesi” eleştirisinin özel alana yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Bu kuramsal çerçevede tanımlanan baskı biçimleri, engelli bireylerin gündelik yaşamında somut karşılıklar bulmaktadır. Subaşıoğlu & Atayurt Fenge (2019)'ye göre eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlar engelliler için temel bir hak olmasına rağmen günümüzde tam anlamıyla çözülemeyen konular olarak dikkat çekmektedir. Mevzuattaki iyileşmelere ve toplumsal farkındalıktaki kısmi artışa rağmen, toplumsal katılımın Batı ülkelerinin gerisinde seyrettiği görülmektedir. Nitekim alanyazındaki araştırmalar toplumsal algılar ve bakış açıları gibi nedenlerden dolayı engelli bireylerin çeşitli sorunlarla yüz yüze kaldığını göstermektedir (Burcu, 2011; Buz & Karabulut, 2015; Duman & Doğanay, 2017; Mamatoğlu & Tasa, 2018). Görme engelli bireyler özelinde yürütölen çalışmalar da bu genel tabloyu doğrulamaktadır. Papadaki & Tzvetkova-Arsova (2013), görme engellilere yönelik eğitim düzeyleri, mesleki yeterlilikleri ve toplumsal entegrasyonları konusunda derin önyargıların sürdüğünü saptamıştır. Kasiram & Subrayem (2013) ise baskı karşıtı uygulama perspektifiyle yürüttüğü araştırmada görme engelli öğrencilerin gücün kötüye kullanımı, dışlanma, insan hakları ihlalleri ve cinsel istismar gibi ağır baskı biçimlerine maruz kaldığını ve görme kabiliyeti olan akranlarının farklılıklara saygı konusunda ciddi eksiklikler taşıdığını ortaya koymuşlardır.

Türkiye’de engellilik üzerine yapılan araştırmaların odak noktası, büyük ölçüde engellilerin yaşadıkları zorluklar (Alptekin, 2024; Kaldık, 2024; Kara & Yücelsin-Taş, 2024), kamusal alanlardaki hak ve erişim mücadeleleri (Buluş, 2022; Kalaycı, 2020) üzerinedir. Eğitim (Ateş, Kırkinciöğlu & Teke, 2022; Arı, 2022; Seylim, 2021), istihdam (Çakır-Temel, 2023; Korkmaz, 2023) ve fiziksel erişilebilirlik (Kalaç & Kılınç, 2023; Kavuran & Uslu, 2022) gibi önemli konular ön planda iken, duygusallık, mahremiyet ve aile kurma gibi özel alana ilişkin deneyimler akademik söylemde neredeyse “görünmez” kılınmıştır. Görme engellileri aile kapsamında değerlendiren çalışmaların ise görme engelli bireye sahip aile üyelerinin deneyimleri (Avşaroğlu & Çavdar, 2018; Şen & Aykara, 2018; Şimşek, 2024; Yazıcı, Okcu & Sözbilir, 2015) üzerinden araştırılmış, görme engelli bireyin kendi özneliği ve deneyimi ikincil planda kalmıştır.

Konuya yakın bir perspektiften Uzunaslan & Duyan (2022) görme engelli bireyler arasında damganın nasıl yeniden üretildiğine dair önemli bir sosyolojik tespitte bulunmuştur. Ancak bu çalışma da, damga sürecinin genel sosyal etkileşimlerdeki görünümüne odaklanmış; aile kurma gibi spesifik bir yaşam deneyimi bağlamında, bu damganın somut mekanizmalarını (mikro saldırgan söylemler, aile baskısı, kurumsal engeller) ve buna karşı geliştirilen direniş stratejilerini merkeze almamıştır. Sarı (2021) ise görme engelli bireylerin karşılaştıkları baskıları ve baskılar ile bağlantılı yaşam deneyimlerini kesişimsellik temelinde incelediği araştırmasında görme engelli bireylerin karşılaştığı baskının tek bir sebep neticesinde ortaya çıkmadığını; kişilerarası ilişkilerden toplumsal algılara ve kurumsal mekanizmalara kadar uzanan çok katmanlı, iç içe geçmiş ve dinamik bir yapı içerisinde oluştuğunu ortaya koymuştur.

Bu teorik ve eleştirel zeminden hareketle, bu araştırmanın amacı, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerine, düşüncelerine ve bu süreçte karşılaştıkları engellere ilişkin deneyimlerini, onları pasif “mağdur”lar değil, çok katmanlı baskı sistemleriyle mücadele eden ve kendi yaşamlarını inşa eden özneler olarak konumlandıran Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet bağlamında değerlendirmektir. Araştırmanın temel sorusu “Görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçleri nasıl şekillenmektedir?” olup, bu soru BKSH perspektifinden mikro, mezo ve makro düzeydeki baskı mekanizmaları, bireylerin direniş stratejileri ve politika önerileri bağlamında yanıtlanacaktır. Bu doğrultuda araştırmada şu alt sorulara yanıt aramaktadır:

1. Görme engelli bekâr bireyler, mikro düzeyde hangi önyargı, dışlama ve mikro saldırgan söylemlerle karşılaşmaktadır?
2. Mezo düzeyde, ailevi ve çevresel beklenti/baskılar aile kurma sürecini nasıl şekillendirmektedir?
3. Görme engelli bekâr bireyler, çoklu baskı sistemleri karşısında aile kurma arzularını korumak ve gerçekleştirmek için hangi direniş, müzakere ve başa çıkma stratejilerini geliştirmektedir?
4. Görme engelli bekâr bireylerin aile kurma hakkına erişimini güvence altına alacak baskı karşıtı, güçlendirici sosyal hizmet müdahaleleri ve sosyal politika önerileri neler olabilir?

Araştırma ayrıca literatürdeki boşluğu doldurmayla birlikte görme engelli bekâr bireylerin aile kurma deneyimlerini baskı karşıtı bir perspektiften yeniden kavramsallaştırarak sosyal hizmet pratiğine ve politikasına somut katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Görme engelli bireyleri pasif mağdurlar olarak değil, çok katmanlı baskı sistemleriyle mücadele eden ve kendi öznelliklerini inşa eden bireyler olarak merkeze alan bu yaklaşımın, Türkiye’de engellilik ve sosyal hizmet alanındaki eleştirel söylemin güçlenmesine zemin hazırlaması beklenmektedir. Benzer şekilde araştırma, mikro, mezo ve makro düzeydeki baskı mekanizmalarını ve bu mekanizmalara karşı geliştirilen direniş stratejilerini bütünsel bir çerçevede ele

alarak sosyal hizmet uygulamalarının ve politikalarının dönüştürülmesine yönelik güçlendirici öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Yöntem

Model ve Desen

Bu araştırma, nitel araştırma modeli ve eleştirel fenomenolojik desenle tasarlanmıştır. Eleştirel fenomenoloji, klasik fenomenolojinin bireylerin yaşanmış deneyimlerine odaklanma ilkesini korumakla birlikte, bu deneyimleri şekillendiren toplumsal yapıları, iktidar ilişkilerini ve baskı mekanizmalarını da analiz sürecinin merkezine taşımaktadır. Bu yaklaşım, fenomenolojik betimleme ile toplumsal eleştiriyi bir arada ele alarak baskıcı yapıların sorgulanmasını hedeflemektedir (Borren, 2025). Eleştirel fenomenoloji; marjinalleşme, baskı ve iktidar deneyimlerini ön plana çıkararak “olağan” olanın pek çok birey için bir baskı alanına dönüştüğü örüntüleri görünür kılmayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda eleştirel fenomenoloji; feminist kuram, eleştirel ırk kuramı ve engellilik çalışmaları gibi alanlarla kesişen disiplinlerarası bir perspektif sunmaktadır (Weiss vd., 2020). Eleştirel fenomenolojinin, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerine ilişkin deneyimlerini merkeze alan bu araştırma için kuramsal ve metodolojik açıdan uyumlu olduğu düşünülmektedir. Zira araştırma yalnızca bireylerin deneyimlerini betimlemekle kalmayıp bu deneyimleri üreten damgalayıcı toplumsal algıları, korumacı ve sınırlayıcı çevre koşullarını ve eşitsiz iktidar ilişkilerini eleştirel bir gözle çözümlemeyi hedeflemektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, amaçsal örnekleme kullanılarak belirlenmiş 18 görme engelli bekâr bireyden oluşmaktadır. Amaçsal örnekleme; araştırmanın nitel ve fenomenolojik yapısı ile derinlemesine anlama hedefi göz önünde bulundurulduğunda uygun örnekleme türü olarak değerlendirilmiştir. Bu yöntemde katılımcıların araştırma sorusuyla doğrudan deneyimsel ilişki içinde olması temel ölçüt olarak benimsenmiştir (Patton, 2018; Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırmaya dâhil edilme kriterleri; katılımcıların yasal olarak görme engelli bireyler arasında yer alması, bekâr olması ve araştırmaya gönüllü katılım göstermesi şeklinde belirlenmiştir. Katılımcılara, Sakarya ili kentsel bölgesinde yer alan üniversite çevresi ve ilgili kanallar aracılığıyla ulaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engel durumu, engel oranı, engellilik süresi ve çalışma durumu gibi demografik değişkenler bakımından çeşitlilik göstermesine özen gösterilmiş olmakla birlikte; çalışma grubunun ağırlıklı olarak kentsel bölgeden ve lisans eğitim düzeyinden oluştuğu, bu durumun araştırmanın bir sınırlılığı olarak değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Çalışma grubuna ilişkin sosyo-demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubu

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Engel Durumu	Engel Oranı	Engel Süresi	Çalışma Durumu
K1	Kadın	20	Lisans (Halen)	Sonradan	%70	13 Yıl	Hayır
K2	Kadın	23	Lisans	Doğuştan	%90	23 Yıl	Hayır
K3	Kadın	25	Lisans	Doğuştan	%90	25 Yıl	Hayır
K4	Kadın	23	Lisans	Doğuştan	%70	23 Yıl	Hayır
K5	Kadın	21	Lisans (Halen)	Doğuştan	%90	21 Yıl	Hayır
K6	Erkek	18	Lisans (Halen)	Sonradan	%95	12 Yıl	Hayır
K7	Kadın	25	Lisans	Doğuştan	%80	25 Yıl	Hayır
K8	Kadın	36	Lisans	Sonradan	%100	18 Yıl	Hayır
K9	Erkek	26	Lisans	Doğuştan	%90	26 Yıl	Hayır
K10	Erkek	24	Lisans	Doğuştan	%100	24 Yıl	Hayır
K11	Kadın	53	Ortaokul	Doğuştan	%90	53 Yıl	Hayır
K12	Erkek	27	Lisans	Doğuştan	%90	27 Yıl	Evet
K13	Erkek	39	Lisans	Doğuştan	%90	39 Yıl	Hayır
K14	Erkek	37	Lisans	Doğuştan	%80	37 Yıl	Hayır
K15	Kadın	25	Lisans	Sonradan	%70	18 Yıl	Hayır
K16	Kadın	28	Ön lisans	Doğuştan	%90	28 Yıl	Hayır
K17	Erkek	18	Lisans (Halen)	Doğuştan	%100	18 Yıl	Hayır
K18	Kadın	51	Lise	Doğuştan	%70	51 Yıl	Evet

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 21.01.2026 tarihli ve 95 sayılı toplantısında alınan “10” nolu kararıyla yürütülmüştür. Araştırmada sosyo-demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu olmak üzere iki adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunların yanında görüşme sırasında tutulan gözlem notları, verilerin bilgiye dönüştürülmesi aşamasında göz önünde bulundurulmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engel durumu, engel oranı, engellilik süresi ve çalışma durumu gibi değişkenlere ilişkin yedi demografik sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise aile kurma sürecine ilişkin on beş açık uçlu soru yer almaktadır. Bu sorular; evliliğe ilişkin hayaller ve hedefler, toplumun görme engelli bireylerin evliliğine bakışı, aile kurma sürecinde karşılaşılan önyargılar (örn: “Toplum, görme engelli bir bireyin evlenmesine nasıl bakıyor? Bu algı sizi nasıl etkiliyor?”), ailenin ve sosyal çevrenin tutumu, koruyucu ve sınırlayıcı yaklaşımlar, partner bulma ve ilişki kurma sürecindeki güçlükler, sosyal dışlanma deneyimleri, sosyal hizmet kurumlarından beklentiler ve görme engelli bireylerin aile kurma süreçlerine ilişkin çözüm önerileri alanlarını kapsamaktadır.

Görüşmeler süreç başlamadan önce araştırmanın çalışma grubunun niteliklerine uygun 1 erkek ve 1 kadın görme engelli bekâr birey ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş, böylece görüşme sorularının çerçevesi gözden geçirilmiştir. Pilot görüşmeye katılan bireyler araştırmanın çalışma grubuna dâhil edilmemiş, elde edilen bulgular doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir. Görüşmeler 22.01.2026 - 04.02.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcı sayısına ilişkin karar, veri doygunluğu ilkesi (Guest vd., 2006) temel alınarak verilmiş; birbirini izleyen görüşmelerde yeni tema veya kategori üretilmediği gözlemlendiği noktada, yani 18. görüşmenin ardından, veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri bir ortamda ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında görme engelli bireylerle çalışılması, bu grubun toplumsal baskı ve ayrımcılık deneyimleri bakımından kırılgan bir konumda yer alması nedeniyle titiz bir süreç yürütülmüştür. Bu doğrultuda araştırma sürecinin tamamında katılımcıların psikolojik güvenliğinin korunmasına, herhangi bir baskı veya zorlama olmaksızın görüşmelere katılımın sağlanmasına ve paylaşılan deneyimlerin saygıyla karşılanmasına özen gösterilmiştir. Görüşme öncesinde araştırmacı kendisini tanıtmış; çalışmanın gönüllülük esasına dayandığını, araştırmanın konusu ve amacını, elde edilen bilgilerin araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacağını ve gizliliğin korunacağını katılımcılara açıklamıştır. Katılımcılara istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri ya da herhangi bir soruyu yanıtlamak zorunda olmadıkları da ayrıca hatırlatılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine, görüşmelerden elde edilen ses kayıtlarının deşifre edilerek yazıya aktarılmasıyla başlanmıştır. Deşifre edilen metinlerde, katılımcı gizliliğini sağlamak amacıyla, deşifre sırasına göre Katılımcı 1 (K1), Katılımcı 2 (K2) şeklinde bir kodlama sistemi kullanılmıştır. Analiz sürecinde, nitel verileri sistematik bir şekilde betimlemeyi, organize etmeyi ve yorumlamayı mümkün kılan tematik analiz yöntemi (Braun & Clarke, 2006) benimsenmiştir. Veri analizinde ise MAXQDA 2020 kullanılmıştır. Tematik analiz, tümevarımcı bir yaklaşımla ve Braun & Clarke (2006)’ın önerdiği altı aşamalı süreç (veriye aşına olma, ilk kodları oluşturma, temaları arama, temaları gözden geçirme, temaları tanımlama ve adlandırma, raporu yazma) takip edilerek yürütülmüştür. Bu kapsamda, transkriptler üzerinde tekrarlı okumalar yapılarak anlamlı veri birimleri (kodlar) belirlenmiş; kodlamada, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet paradigmasının odaklandığı güç, baskı, direniş, öznellik ve özgürleşme gibi ana kavramlar (Dominelli, 2002; Dominelli, 2015; Burke & Dalrymple, 2006) da dikkate alınmıştır. Birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek kategoriler, bu kategoriler ise araştırmanın amaçları doğrultusunda birleştirilerek daha üst düzey temalar oluşturulmuştur. Yapılan analiz neticesinde, “damgalayıcı toplumsal algı ve mikro düzey baskı”, “korumacı ve sınırlayıcı sosyal çevre”, “özneelliğin inşası ve direniş stratejileri” ve “politika ve uygulama önerileri” olmak üzere dört temaya ulaşılmıştır.

Güvenirlilik

Araştırma, tek araştırmacı tarafından yürütülmüş ve nitel araştırmalarda iç geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için literatürde önerilen bir dizi strateji titizlikle uygulanmıştır. Bu stratejiler, Lincoln & Guba (1986)’nın inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik kriterlerini karşılamayı hedeflemiştir. İnandırıcılık kapsamında araştırmacı yansıtıcılık ilkesini benimseyerek BKSŞ perspektifinden gelen ön kabullerinin veri yorumunu nasıl etkileyebileceğinin dikkat edilmiştir. Meslektaş değerlendirmesine başvurularak veri toplama aracı, engellilik alanında çalışan üç akademisyen ve bir sosyal hizmet uzmanının görüşüyle geliştirilmiştir (Creswell & Miller, 2000; Shenton, 2004). Aktarılabilirlik kapsamında araştırma bağlamı, katılımcı profili ve veri toplama süreci ayrıntılı biçimde betimlenmiş; bu betimleme aracılığıyla bağlamsal şeffaflık sağlanmıştır (Lincoln & Guba, 1986). Tutarlılık ve doğrulanabilirlik ise sürecin izlenebilirliğiyle güvence altına alınmıştır. Veri analizi Braun & Clarke (2006)’ın tematik analiz aşamalarına

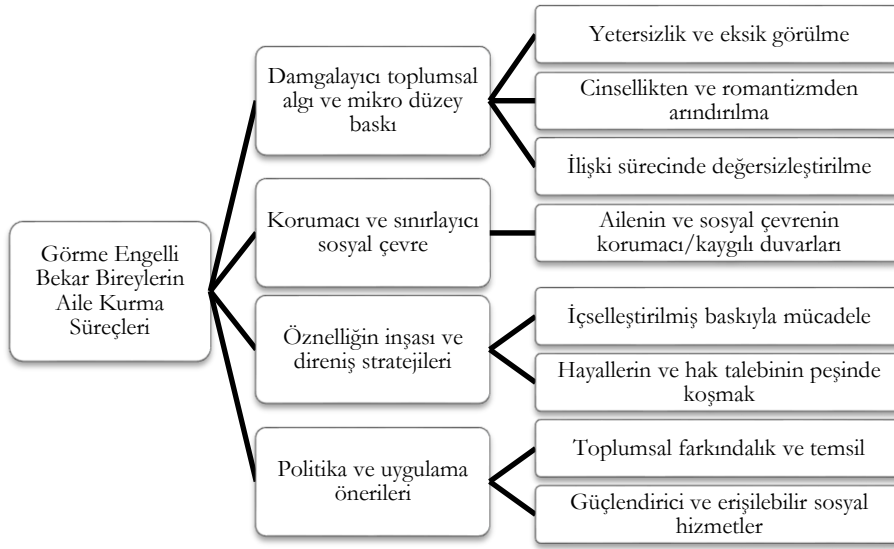
bağlı kalınarak yürütülmüş, kodlardan temalara giden yol belgelenmiş ve tüm tematik yapılar doğrudan katılımcı alıntılarıyla desteklenmiştir (Lincoln & Guba, 1986). Analizin sistematik yapısını desteklemek amacıyla MAXQDA 2020 yazılımından yararlanılmıştır (Bringer vd., 2006).

Sınırlılıklar

Araştırma, Sakarya ili kentsel bölgesinden ulaşılan 18 bekâr görme engelli katılımcı ile sınırlıdır. Çalışma grubunun ağırlıklı olarak kentsel bölgeden ve lisans eğitim düzeyinden oluşması ile katılımcıların gelir düzeyi ve sosyo-ekonomik durumuna ilişkin veri toplanmamış olması sınırlılıklar arasında değerlendirilebilir. Veri toplama yöntemi olarak yalnızca derinlemesine görüşmelerin kullanılması ve araştırmacı üçgenlemesine başvurulmaması da çalışmanın kısıtları arasında yer almaktadır. Gelecek çalışmalar odak grup görüşmeleri veya katılımcı gözlemi gibi ek yöntemlerle bu sınırlılığı aşabilir. Ayrıca, partner, aile üyeleri ve uzmanlar gibi diğer paydaşların perspektiflerinin araştırma kapsamı dışında kalması, sosyal çevre dinamiklerine ilişkin bütüncül bir analiz yapılmasını güçleştirmektedir. Son olarak, araştırmanın Türkiye ve Sakarya ili bağlamında ve belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş olması nedeniyle bulguların farklı kültürel ve tarihsel koşullara aktarılırken bağlamsal faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Bulgular

Araştırmada, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma düşünceleri ve süreçleri, Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet perspektifiyle dört ana tema ve sekiz kategori çerçevesinde incelenmiştir. Her bir tema, katılımcıların deneyimlerine dayanan nitel verilerle yapılandırılmış; temalar altındaki kategoriler ise benzer anlam örüntülerini bir araya getirerek analitik bir bütünlük oluşturmuştur. Araştırma bulguları katılımcıların özgün ifadeleriyle desteklenerek, her tema ve kategori altında sunulmuştur.

Şekil 1. Tematik Analiz

Damgalayıcı Toplumsal Algı ve Mikro Düzey Baskı

Bu tema, katılımcıların gündelik yaşamda maruz kaldıkları önyargılı söylemlerin ve davranışların, onların aile kurma isteklerini nasıl doğrudan baskıladığını ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler “yetersizlik ve eksik görülme”, “cinsellikten ve romantizmden arındırılma” ve “ilişki sürecinde değersizleştirilme” olmak üzere üç kategoride incelenmiştir.

Yetersizlik ve Eksik Görülme

Katılımcılar, toplumun gündelik ve ebeveynlik becerilerine dair duyduğu derin şüphenin, kendilerini “eksik” ve “bağımlı” bireyler olarak damgaladığını belirtmiştir. Damgalayıcı söylemler özellikle aile kurma ve çocuk yetiştirme konularında yoğunlaşmakta; katılımcıların gündelik yaşam becerilerine olan toplumsal güvensizlik olarak kendini göstermektedir. Bu damgalanmaların ağırlıklı olarak kadın katılımcılara yöneltilmiş olması, toplumsal cinsiyet beklentilerinin görme engelli kadınları ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımı üzerinden evlilik için “yetersiz” olarak konumlandığına ve görme engellilik ile cinsiyetin kişisel bir baskı alanı oluşturabileceğine işaret etmektedir.

“İnsanlar bana hep ‘Sen yalnız başına markete bile gidemezsin, bir çocuğa nasıl bakacaksın?’ diyor.” (K7, Kadın)

“Engelliysen senin evlenmemen lazım, evde oturman lazım. Seni eziyet gibi görüyorlar... Bir fazlalık gibi görüyorlar.” (K8, Kadın)

“Toplum, ev işlerini, yemeği, çocuğu herhangi bir sağlık durumunda ne yapılabilir konusunda çok tedirgin. Bir görme engellinin bunları yapabileceğini düşünmüyorlar.” (K15, Kadın)

“Çocuk yetiştirmek özellikle bu dönemde bana çok zor bir şey olarak geliyor... Evliliğin içindeki sorumluluklar da biraz korkutucu geliyor bana.” (K2, Kadın)

“Yani bu bizim için çok sıkıntı. O çocuk olduğunda onun en basit altını temizlemeyi nasıl yapacağız? Biz onu nasıl koruyacağız? Bu açılardan da insan tereddüt içinde, korku içinde.” (K8, Kadın)

Cinsellikten ve Romantizmden Arındırılma

Görme engelli bireyler, tüm insanlarda olduğu gibi duygusal, fiziksel ve paylaşıma dayalı güçlü ilişki hayalleri taşımaktadır. Partner seçiminde anlayış, güven ve ortak değerlere yaptıkları vurgu, ilişkide “engelden arındırılmış” bir öznellik ve eşitlik taleplerini ortaya koymaktadır:

“Partnerle ilgili hayaller herkesin olduğu gibi tabii ki benim de var. Duygusal hayaller, fiziksel hayaller... Örneğin eşimin uzun boylu da isterim.” (K1)

“Evlilik konusunda öncelikle eşlerin birbirine karşı sadakati çok önemli. Vereceği güven çok önemli... Bana, aileme, sevdiklerime saygılı olsun.” (K3)

“Beni gerçekten insan olarak seven, sayan, saygı duyan, fıkrime, düşünceme saygı duyan bir insanla evlenmek isterdim.” (K11)

“Evlilik dediğimiz şey sen ben değil biz olarak nitelenen bir şey olduğu için biz kavramını her iki tarafında aynı eşitlikte ve aynı orantıda yaşaması gerekiyor.” (K12)

“Mutlu bir evliliğim olsun isterim. Huzurlu. Ben maddeye falan bakan bir insan değilim... Ve güzel mutlu bir evlilik olsun isterim yani olursa da.” (K16)

Ancak bu evrensel talepler iletişimsel kaygılar ve içselleştirilmiş özgüven eksiklikleriyle gölgelenmektedir. İletişimdeki zorluklar, engelin kendisinden çok “gören” dünyanın kodlarına uyum sağlama endişesi veya karşı tarafın empati eksikliği olarak tanımlanmıştır:

“İletişim konusunda biraz sıkıntı yaşayabiliriz gibime geliyor. Zaten engelli bir insanım. Göremediğim için anlaşma konusunda biraz sorun yaşayabiliriz.” (K5)

“Bizde göz iletişimi yok. O olmadığı için iletişimde problem ya da eksiklik oluyor.” (K14)

Özellikle K18’in ifadeleri, görme engel oranının toplumsal etkileşimlerde de belirleyici bir rol oynadığına işaret etmektedir. Kısmi görme kaybına sahip bireylerin ne “tam engelli” ne de “tam gören” olarak konumlandırılması, özgün bir belirsizlik ve dışlanma deneyimi yaratmakta; engel oranının kendisinin de bir eşitlilik kaynağına dönüşebildiğini ortaya koymaktadır:

“Hem sana tamamen görüyorsun muamelesi yapılıyor hem sana kör muamelesi yapılıyor. İkisinin arasında kalıyorsun ve seni de oldukça yoruyor yani haliyle.” (K18, %70 görme engelli)

İlişki Sürecinde Değersizleştirilme

Katılımcı ifadeleri, görme engelli bireylerin ilişki sürecinde maruz kaldığı çok boyutlu değersizleştirme mekanizmalarını ortaya koymaktadır. Bu mekanizmalar, doğrudan aşağılayıcı söylemlerden pratik yetersizlik varsayımlarına ve bireyin bu önyargıları içselleştirmesine kadar uzanmaktadır:

“Benim oğlum kala kala köre kalmadı. Gitsin kendi gibi birisini bulsun demişlerdi bana.” (K18)

“İnsanlar bizim şunu sorgulayabiliyorlar. Evlendiğinde ev işlerini nasıl yapacak, görmediği çocuğa nasıl bakacak?” (K7)

“Yani mesela kendisi beni kabul etse bile annesi ne der? ... Çocuğum olursa, benim gibi olursa acaba ben nasıl yaparım?” (K16)

Korumacı ve Sınırlayıcı Çevre

Bu tema altında bulgular, aile ve sosyal çevrenin rolünün doğrudan bir baskı unsuru olmaktan ziyade, kaygı temelli korumacılık ile saygı temelli destek arasında gidip gelen ikili bir konumda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, ailelerinin görünürde özerkliklerine saygı duyduğunu belirtmekle birlikte, bu desteğin altında partnerin engel durumu ve gelecekteki pratik-ekonomik zorluklara dair derin kaygıların yattığını ifade etmektedir. Bu tema kapsamında elde edilen veriler, “ailenin ve sosyal çevrenin korumacı/kaygılı duvarları” olarak adlandırılan tek bir kategori altında toplanmıştır.

Ailenin ve Sosyal Çevrenin Korumacı/Kaygılı Duvarları

Ailenin partner seçimi ve evlilik sürecindeki rolü, basit bir baskı veya destek ikiliğinden daha karmaşık ve katmanlıdır. Aile tutumları, kaygı temelli korumacılık ile saygı temelli destek arasında şekillenmektedir. Birçok katılımcı ailelerinin kararlarına temelde saygı duyduğunu, seçimlerini desteklediğini ve doğrudan müdahaleci bir tutum sergilemediğini belirtmiştir:

“Ailem seçim işini tamamen bana bıraktı. Biri olursa karışmayız dediler. Genel olarak görüşlere saygı duyan bir ailem var.” (K10)

“Ailem benim düşüncelerime ve fikirlerime önem veren bir aile... Ben mutlu olacaksam, ben iyi olacaksam kabul ederler.” (K16)

Ancak bu desteğin ardında, partnerin engel durumu ve gelecekteki pratik-ekonomik zorluklara dair derin endişeler yatmaktadır. Bu kaygılar, aileleri çoğunlukla gören veya “daha az engelli” partnerlere yönlendirerek gizli bir sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir:

“Evlenirsen daha çok zorlanacaksın, imtihanına başka bir imtihan katacaksın diyorlar. Bu açıdan evlenmeme olumlu bakmıyorlar.” (K8)

“Ailem evleneceğim kişinin gören bir birey olmasını daha çok tercih eder. Tabii biraz da hayırlısı diyorlar ama genel istedikleri şey gören bir bireyle bir ilişki olması.” (K17)

“Partnerimle nerede yaşayacağım, ya da evimi geçindirirken... Ne tür sıkıntılarla karşılaşacağım, bu konularda kaygılar oldu.” (K3)

Bu üç ifade dikkat çekici bir tablo ortaya koymaktadır. Kadın katılımcının (K8) ailesi onu ağırlıklı olarak bakım veren rolü üzerinden değerlendirirken, erkek katılımcının (K17) ailesi onu bakım alan rolü üzerinden konumlandırmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin aile baskısını şekillendirdiğine ve görme engellilik ile cinsiyetin kesişimsel bir eşitsizlik alanı oluşturduğuna işaret etmektedir. Sınır koyma ve müdahale riski ise daha çok akraba gibi geniş sosyal çevreden gelmektedir. Bazı katılımcılar bu korumacı duvarları aşarak özerkliklerini inşa ettiklerini ve bu sürecin özgüven gelişiminde kritik bir rol oynadığını ifade etmektedir:

“Anne baba hiçbir şey demezken teyze bir anda ortaya dâhil olup anne babanın da aklını karıştırıp bir takım bilgiler verebiliyor.” (K12)

“Müdahale değil de, biraz tepkisi değişik olan kişiler var. Küçümsüyor gibi. Akrabalardan var.” (K4)

“Ben hep engelimi gizlemeye çalıştım... Ne zaman ki görme engelli derneğiyle tanışıp o kadar görme engeli bir arada görünce o kadar rahatladım ki. Ve şu an kendime ben körüm diyebiliyorum.” (K18)

Öznelliğin İnşası ve Direniş Stratejileri

Araştırmanın üçüncü teması, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma sürecini yalnızca bir baskı ve engellenme deneyimi olarak değil, aynı zamanda aktif bir öznellik inşası ve direniş alanı olarak nasıl yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu tema altında “içselleştirilmiş baskıyla mücadele” ve “hayallerin ve hak talebinin peşinde koşmak” olmak üzere iki kategori belirlenmiştir.

İçselleştirilmiş Baskıyla Mücadele

Görme engelli bireylerde içselleştirilmiş baskıyla mücadele, ilişki sürecinde dışarıdan gelen önyargı ve kısıtlamaları nasıl özümselediğini ve bu içselleştirilmiş baskılarla nasıl bir psikolojik mücadele içine girdiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadeleri, dışarıdan gelen “yetersizlik” algısının kişinin benliğinde nasıl içselleştirildiğini ve bir psikolojik mücadeleye dönüştüğünü göstermektedir. Bu içselleştirmenin en belirgin kaynağı, toplumun dayattığı “yetersizlik” söyleminin benimsenmesiyle oluşan, çocuk yetiştirme ve günlük sorumlulukları yerine getirememe korkusudur:

“Yani evlenme ve çocuk sahibi olma işi bizim için çok sıkıntı. O çocuk olduğunda onun en basit altını temizlemeyi nasıl yapacağız? Biz onu nasıl koruyacağız? Bu açılardan da insan tereddüt içinde, korku içinde.” (K8)

“Bir çocuğun annelik babalık yapmak öyle bir şey değil. Sonuçta bir candan bahsediyoruz. Bu noktada çok tedirginlik yaşıyorum.” (K3)

“Görmeyip de çocuğu da olunca o daha çok dikkat çekiyor insanların. Niye çocuk yaptı ki, nasıl bakacak ona diyorlar.” (K14)

Bu kaygılar bazı katılımcılarda beklentileri köklü biçimde yeniden tanımlama ihtiyacı doğurmakta; önceki olumsuz ilişki deneyimlerinin de bu süreci pekiştirdiği görülmektedir:

“Şu andaki fikrim bu kadar kaos dolu bir dünyaya yeni bir ruh getirmek yerine yetimhanedeki çocuklardan birisine evlat edinmek daha doğru olur.” (K6)

“Yok... Hayallerim kalmadı. Artık evlilik, aile kurmak... Bana şu an çok uzak... Daha önce görüşüp beceremediğim bir şeyle tekrar kalkışmaya şu an cesaret edemem.” (K14)

Toplulun “uygun olmama” mesajları, doğrudan aşağılama veya görünmez kılma yoluyla benlik algısını zedelemekte, bireyi romantik bir özne olarak sorgulamaya itmektedir. Ayrıca, sürekli “kendini kanıtlama” zorunluluğu, önyargıyı kırmak için performans baskısı yaratarak ilişki kurma cesaretini kıran ek bir psikolojik yük oluşturmaktadır:

“Benim oğlum kala kala köre kalmadı. Gitsin kendi gibi birisini bulsun diye bana haber yollamıştı. O çok içimi acıtmıştı.” (K18)

“Benim yaşımda bir oğlu olan biri olduğu zaman gelip benim anneme ‘Çevrende genç kız var mı?’ diye sorulabiliyor... Sanki ben bir kız değilmişim gibi, ben yokmuşum gibi davranılıyor.” (K7)

“Engelli her zaman kendini kanıtlamak zorunda kalıyor. Eğer kendini kanıtlamazsa o ön yargı hayatı boyunca devam ediyor. Yani karşı taraftan bir şey bekleniyorsa engelliden 10 şey bekleniyor kanıtlayabilmesi için.” (K13)

Bu baskılara rağmen katılımcılar kendilerini pasif kurbanlar olarak konumlandırmamaktadır. Bir bölümü önyargıları reddederek, kendi yeterliliklerine vurgu yaparak veya başarılı örnekleri referans alarak özgüven inşa etmekte; evlilik başarısını “ilişki emeği”ne bağlayarak aktif bir tutum sergilemektedir:

“Böyle sorunlu bir insan olduğumu düşünmüyorum... Karşı taraf böyle bir şey düşünürse onun sorunu olur diye düşünüyorum... Engeller sevgiye engel değildir.” (K1)

“Şu an çevremde tabii görme engelli çiftleri görmeden önce yapamam tarzında düşüncelerim vardı. Ama görme engelli çiftleri gördükten sonra bu fikrim değişti. Yani onlar da bir evlilik yapabiliyorsa ben neden yapamayım ki?” (K16)

“Ben eş seçerken oldukça çekingen ve biraz garantici oynamayı seven biriyimdir. Garantiye almayı, detayları düşünmeyi, detayları planlamayı seven birisiyim.” (K9)

“Sorunlar illa ki oluyordur ama görenlerin de evliliğinde sorunlar var. O yüzden her şeyi görme engelliye bağlamamak lazım.” (K2)

“Evliliğin tamamen kişilik ve uyumla ilgili bir şey olduğunu düşünüyorum.” (K7)

“Bunu söyleyenler bence tamamen kendi başarısızlıklarını başkalarına empoze etmeye çalışan insanlar.” (K13)

Hayallerin ve Hak Talebinin Peşinde Koşmak

Katılımcılar, evlilik hayallerini engelliliklerinden bağımsız, tüm insanlarla paylaştıkları evrensel özelemler olarak ifade etmişlerdir. İstekler ve beklentiler duygusal ve fiziksel bağ, güven, saygı, huzurlu bir yuva ve karşılıklı destek gibi nitelikler etrafında şekillenmektedir:

“Her kızın olduğu gibi benim de var yani ister istemez... Mutlu ve huzurlu bir evliliğim olsun isterim.” (K16)

“Böyle filmlerde, dizilerdeki gibi işte bir kız çocuğum, bir eşim, sıcak bir yuvamın olması tarzında bir hayalim var.” (K10)

Bazı katılımcılar hayallerin ötesinde bir ilişki yaşamayı ve aile kurmayı hak olarak görmekte; ilişkide “biz” olmayı merkeze alan karşılıklı sorumluluk ve eşitliğe dayalı bir evlilik görüşünü savunmaktadır. Kendilerine saygı duyulan, engellerinin ilişkinin merkezine oturtulmadığı bir birliktelik en temel beklentileridir:

“Evlilik dediğimiz şey sen ben değil biz olarak nitelenen bir şey olduğu için biz kavramını her iki tarafında aynı eşitlikte ve aynı orantıda yaşaması gerekiyor... Karşı taraf da bunu isteme hakkını kendinde bulabiliyor. Çünkü bu onun en doğal hakkı.” (K12)

“Beni gerçekten insan olarak seven, sayan, saygı duyan, fıkrime, düşünceme saygı duyan bir insanla evlenmek isterdim... Engeli var deyip de acıyarak insan olarak değil... (K11)

“Evlilik konusunda öncelikle eşlerin birbirine karşı sadakati çok önemli. Vereceği güven çok önemli... Hayat müşterek sonuçta.” (K3)

Politika ve Uygulama Önerileri

Araştırmanın son teması, görme engelli bireylerin aile kurma süreçlerine ilişkin geliştirdikleri çözüm önerilerini kapsamaktadır. Bu öneriler “toplumsal farkındalık ve temsil” ve “güçlendirici ve erişilebilir sosyal hizmetler” olmak üzere iki kategoride ortaya çıkmıştır. Öneriler, sosyal hizmet müdahalesinin kriz odaklı yapıdan sıyrılarak önleyici, hak temelli ve toplumsal eşitsizlikleri dönüştürmeyi hedefleyen bir karakter kazanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal Farkındalık ve Temsil

Katılımcılar, görme engelli bireylere yönelik sosyal dışlanmayı azaltmanın yolunun toplumsal algının köklü bir dönüşümünden geçtiğini vurgulamıştır. Bu dönüşüm için eğitim yoluyla sürekli ve empati odaklı farkındalık, medyada normalleştirici ve olumlu temsil ve doğrudan sosyal teması sağlayan kaynaşma ortamlarının oluşturulması olmak üzere üç ana eksenle öneri sunulmaktadır:

“İnsanların biraz kendilerini de teşvik etmeleri lazım. Görme engellilerle nasıl iletişim kuracağız şeklinde iletişim yollarını öğrenmeleri lazım.” (K1)

“İlkokuldan beri bir şekilde çocuklara anlatılmalı. Haftada bir saat de olsa ders olarak işlenebilir. Sadece Engelliler Haftası’nda değil, yayarak okullara seminerler verilmeli.” (K11)

“Her şey eğitimle başlıyor. Eğitim olmadığı sürece olmuyor. Kesinlikle bilinçlendirmek, bilinçlenmek çok önemli.” (K18)

“Sosyal medya çok güçlü. Eğer sosyal medyayı kullanıp böyle şeylerin bu kadar zor olmadığı anlatılabilirse toplumun önyargısı da kırılmış olur.” (K17)

“Görme engelli çiftlerle mesela gören çiftlerin bir arada olduğu etkinlikler düzenlenebilir. Çocuklar için oyun etkinlikleri... Bu şekilde bir kaynaşma ortamı sağlanabilir.” (K2)

Ayrıca, bu toplumsal dönüşümün tek taraflı olmayacağını, görme engelli bireylerin de bağımsız hareket becerilerini ve özgüvenlerini geliştirerek toplum içinde aktif ve “görünür” bir konum almaları gerektiği belirtilmiştir:

“Bizler tek başımıza çıkıp toplumu alıştırdık... Çiftler dışarı çıkıp aktivitelere katılmalı. O zaman ön yargı kırılır.” (K16)

“Engellilerin de kendilerini geliştirmeleri lazım. Hem öz bakım, hem aile yönetimi, hem iş ilişkileri... Tek başına ayakta kalmayı, hayatta kalabilmeyi öğrenmeliyiz” (K13)

“Kendilerini geliştirecekler... Bağımsız hareket çok önemli... İnsan kendini geliştirdikten sonra problem illa ki olur ama az seviyede olur.” (K14)

Güçlendirici ve Erişilebilir Sosyal Hizmetler

Katılımcılar aile kurma sürecine ilişkin kurumsal destek deneyimlerinin sınırlı olduklarını fakat kurumlardan beklentileri olduklarını ifade etmektedirler. Beklentiler evlilik öncesi hazırlık ve evlilik sonrası uyum ve pratik destek bağlamında iki kola ayrılmaktadır. En güçlü vurgu, “evlilik/eşlik okulu” veya “zorunlu olmayan ancak teşvik edilen uyum eğitimleri” üzerinedir. Bu eğitimlerin, çiftlere (özellikle engelli-gören çiftlerde) iletişim stratejileri, beklenti yönetimi ve olası çatışma çözümleri konusunda rehberlik

etmesi; aynı zamanda ailelere yönelik olarak da kaygılarını azaltacak bilgilendirmeler yapması beklenmektedir:

“Bir test gibi, bir kurs gibi... ‘Görme engelliyle evlenecek olan engelli olmayan insan, hazır mı?’ Bunun için bence bir teste tabi tutulması gerekiyor.” (K11)

“Evlenmek isteyen iki görme engelli bireye ‘böyle bir eğitimimiz var, almak ister misiniz?’ tarzında bir seçenek sunulabilir. Zorunlu olmadığı zaman kişileri bununla sınırlamamış oluruz. Ayrıca aileler kaygılarını evlenen çiftle değil, sosyal hizmet kurumlarındaki yetkililerle konuşmalı.” (K12)

“Hem engellileri hem de özel eğitimcileri içerisinde alan evlilik öncesi eğitim projeleri olmalı.” (K2)

“İki görme engelli çift gelir deneyimini anlatır, görenle evli bir çift gelir anlatır... Seminer gibi bilinçlendirme yapılabilir.” (K17)

Bir diğer öneri, pratik yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik uygulamalı kurs ve simülasyon ortamlarının oluşturulmasıdır. Ayrıca, istihdamın temel bir sosyal hizmet önceliği olarak görülmesi ve ekonomik desteklerin erişilebilir kılınması, yapısal engellerin azaltılması açısından vurgulanmıştır:

“Bir uygulama oteli gibi bir ev olmalı. Evin içinde tek kaldığı zaman neler yapmalı? Orada uygulama yapılmalı. Açıcılık okulu gibi bir evlilik okulu olmalı.” (K14)

“Görme engellinin iş standartları düşüktür. Sosyal hizmetlerin kesinlikle önceliği istihdamdır. Bütün görme engellilerin istisnasız tamamının iş bulmasından bahsediyorum.” (K10)

“Evlilik kredisi gibi destekler başvurulabilir. Sosyal ve ekonomik destek önemli.” (K13)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerini Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet perspektifiyle ele almak amacıyla nitel araştırma yöntemi ve eleştirel fenomenolojik desen kullanılarak yürütülmüş; Sakarya ili kentsel bölgesinden ulaşılan 18 görme engelli bekâr bireyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler tematik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Bulgular, “damgalayıcı toplumsal algı ve mikro düzey baskı”, “korumacı ve sınırlayıcı sosyal çevre”, “öznelliğin inşası ve direniş stratejileri” ve “politika ve uygulama önerileri” olmak üzere dört ana tema altında yapılandırılmıştır. Bu temalar bir arada değerlendirildiğinde, görme engelli bireylerin aile kurma sürecinin yalnızca bireysel bir güçlük değil; mikro, mezo ve makro düzeylerde birbirini besleyen baskı mekanizmalarının iç içe geçtiği, aynı zamanda aktif direniş ve öznellik inşasının da mümkün olduğu çok katmanlı bir mücadele alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın ilk teması (damgalayıcı toplumsal algı ve mikro düzey baskı), katılımcıların aile kurma sürecinde en temel deneyimi olan toplumsal damgayı ve onun yarattığı mikro düzey baskıyı ortaya koymaktadır. Literatürde damga olgusu genel sosyal etkileşimler bağlamında ele alınmış (Goffman, 2020); ancak aile kurma gibi spesifik ve mahrem bir yaşam deneyimine yansımaları yeterince incelenmemiştir. Bu araştırma söz konusu boşluğu doldurarak damganın, “ebeveynlik kapasitesinin sorgulanması” ve “cinsellikten ve romantizmden arındırılma” biçimlerinde somutlaştığını göstermektedir. Bu bulgu, engelliliği bireysel bir kusur olarak gören medikal-paternalist paradigmanın (Dominelli, 2015; Akbaş, 2014; Burcu, 2020) ve Foucault (2011)’un iktidar teknolojileri çerçevesinde ele alınan öz-disiplin mekanizmalarının gündelik yaşamdaki yansıması olarak okunabilir. Öte yandan araştırmanın dikkat çekici bir bulgusu, katılımcıların bu damgayı rağmen kendilerini romantik ve ailevi arzuların meşru özneleri olarak ısrarla konumlandırmasıdır. Bu durum, Purcell (2014)’in “kişiliğin sorgulanması” ve Sue vd. (2007)’nin mikro saldırganlıklar olarak tanımladığı baskı biçimlerine karşı Freire (2017)’ci anlamda aktif bir tanınma mücadelesinin varlığına işaret etmekte ve görme engelli bireylerin pasif mağdur değil, direnen özneler olduğunu kanıtlamaktadır (Oliver, 2013).

Araştırmanın ikinci teması, mezo düzeyde ailenin baskı kaynağı olmaktan ziyade toplumsal normların taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, ailelerin büyük çoğunluğunun görünürde özerkliğe saygı duyduğunu ancak “gizil sosyal kontrol” (Kağıtçıbaşı, 2017) mekanizmaları aracılığıyla gören veya “daha az engelli” partnerlere yönlendirme yaptığını göstermektedir. Bu bulgu, engelli bireylerin ailelerinde gözlemlenen aşırı korumacılık dinamiklerini (Kaytez vd., 2015; Olkin, 1999) doğrulamakla birlikte, bu korumacılığın aile kurma sürecine özgü biçimlerde tezahür ettiğini göstermesi bakımından literatürü genişletmektedir. Ayrıca bulgular, aile baskısının cinsiyete göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Kadın katılımcılar ağırlıklı olarak bakım veren rolü üzerinden, erkek katılımcılar ise bakım alan rolü

üzerinden değerlendirilmektedir. Bu durum, görme engellilik ile toplumsal cinsiyetin kesişimsel bir baskı alanı oluşturduğunu ve BKSH müdahalelerinin bu kesişimselliği göz önünde bulundurması gerektiğini işaret etmektedir. Baskının yalnızca çekirdek aileden değil, akraba ve komşu gibi geniş sosyal çevreden de kaynaklandığı görülmüş; Antonucci & Jackson (1990)'ın sosyal desteğin aynı zamanda bir norm denetleyicisi işlevi görebileceğine dair tespiti bu bağlamda doğrulanmıştır. BKSH perspektifinden değerlendirildiğinde, ailenin “en iyisini bilme” ve “koruma” yetkisini kendinde görmesi Foucault (2011)'un “yönetme sanatı” kavramının özel alandaki karşılığı olup toplumsal sorunların bireyselleştirilmesi sürecinin (Dominelli, 2015; Akbaş, 2014) somut bir yansımasıdır. Freire (2017)'nin ezen-ezilen diyalektiği bağlamında değerlendirildiğinde ise normu dayatan ve damgayı pekiştiren yakın çevrenin aynı zamanda bu baskıcı toplumsal normların ürünü ve potansiyel mağduru olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre baskı basit bir fail-mağdur ikiliğinde değil, ilişkisel bir ağ içinde dolaşmaktadır. Araştırmanın bu bağlamdaki en özgün bulgularından biri, katılımcıların korumacı duvarları aşmak için engelli topluluklarına yönelmesidir. Bu topluluklar salt duygusal destek alanları değil, hâkim normların dışında yeni bir “mümkünler alanı” oluşturan karşı-hegemonik direniş mekânları olarak anlam kazanmakta (Oliver, 2013) ve BKSH uygulayıcısı için mezzo düzey müdahalenin odak noktasını oluşturmaktadır.

Araştırmanın üçüncü teması (öznelliğin inşası ve direniş stratejileri), engellilik literatüründe genellikle birbirinden ayrı ele alınan iki olgunun (baskının içselleştirilmesi ve aktif direniş) aynı bireyde ve aynı anda var olabildiğini ortaya koymuştur. Katılımcılar bir yandan “insan olarak sevilme” taleplerini tekrarlı dile getirerek kendilerini romantik ve ailevi arzuların meşru özneleri olarak konumlandırmış; öte yandan çocuk yetiştirmeye dair derin kaygılar ve sürekli “kendini kanıtlama” zorunluluğuyla psikolojik bir mücadele içinde olduklarını ifade etmiştir. Bu ikili deneyim, Young (2014)'ın “kültürel emperyalizm” analiziyle açıklanabilir. Buna göre dominant grubun normları evrensel kılınırken “farklı” olanın deneyimi eksiklikle eşdeğer görülmekte ve birey tarafından içselleştirilebilmektedir. Bu içselleştirme, Sue vd. (2007)'nin mikro saldırganlıkları ve Foucault (2011)'un öz-disiplin mekanizmaları bağlamında değerlendirildiğinde, baskının dışarıdan dayatılmakla kalmayıp bireyin kendi benlik algısını şekillendiren bir iç denetim mekanizmasına dönüştüğü görülmektedir (Hollomotz, 2012; Purcell, 2014). Buna karşın araştırmada dikkat çeken bulgularından biri, katılımcıların bu içsel ve dışsal baskıya rağmen pasif kurbanlar olarak konumlanmadığıdır. Damgalayıcı söylemleri reddetme, başarılı engelli çiftleri referans alma ve alternatif topluluklara yönelme gibi stratejiler, Freire (2017)'ci anlamda kolektif bir özgürleşme atıfta bulunmaktadır. BKSH perspektifinden bakıldığında bu direniş pratikleri, bireyi “kurtarılması gereken mağdur” olarak değil, kendi hayatının uzmanı ve toplumsal dönüşümün eş-öznesi olarak konumlandıran bir sosyal hizmet pratiğinin mevcut zemini olduğunu göstermektedir (Sarı, 2021; Dominelli, 2015).

Araştırmanın son temasının (politika ve uygulama önerileri), görme engelli bireylerin yalnızca baskının nesnesi değil, aynı zamanda çözümün öznesi olduğunu somut biçimde ortaya koyması bakımından BKSH literatürüne özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Katılımcıların geliştirdiği çok katmanlı öneriler, Freire (2017)'nin “ezilenlerle birlikte” hareket etme ilkesinin bulgulara nasıl karşılık bulduğunu göstermekte; çözümün bireysel psiko-sosyal uyumda değil, toplumsal algının, kurumsal pratiklerin ve ekonomik yapıların dönüşümünde yattığını vurgulamaktadır (Dominelli, 2015; Akbaş, 2014; Çakır-Temel, 2023; Korkmaz, 2023; İçağasıoğlu & Çoban, 2003; Subaşıoğlu & Atayurt Fenge, 2019). Bu öneriler iki eksen üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birinci eksen, erken yaştan itibaren empati odaklı eğitim, medyada normalleştirici temsil ve doğrudan sosyal temas ortamları oluşturulması talepleri yer almaktadır. BKSH perspektifinden değerlendirildiğinde bu talepler, Young (2014)'ın “kültürel emperyalizm” analizinde işaret ettiği hâkim “gören norm”un temsil tekeline kırmaya ve Sue vd. (2007)'nin mikro saldırganlıklarını besleyen bilinçsiz önyargıların toplumsal zeminini kurutmaya yönelik uzun vadeli bir kültürel müdahale stratejisi olarak okunabilir. İkinci eksen ise “evlilik/eşlik okulu” benzeri önleyici ve güçlendirici kurumsal destekler ile istihdam ve ekonomik bağımsızlığın sosyal hizmetin temel önceliği olarak konumlandırılması öne çıkmaktadır. İstihdamın yalnızca ekonomik değil, toplumsal statü ve aile kurma olanakları için de belirleyici bir önkoşul olarak tanımlanması, Young (2014)'ın “marjinalleştirme” ve “güçten mahrum bırakma” baskılarıyla doğrudan ilişkilidir (Burke & Dalrymple, 2006; Sarı, 2021). Tüm bu öneriler bir arada değerlendirildiğinde, sosyal hizmetin “yönetim sanatı” olmaktan çıkıp mikro, mezzo ve makro düzeyleri eş zamanlı kapsayan bir toplumsal dönüşüm pratiğine evrilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Araştırma bulguları, görme engelli bekâr bireylerin aile kurma süreçlerinin, bireysel bir güçlük olmanın çok ötesinde, mikro, mezzo ve makro düzeylerde birbirini besleyen baskı mekanizmalarının iç içe geçtiği çok katmanlı bir mücadele alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Young (2014)'ın baskının beş temel görünümü, Purcell (2014)'in engelliğe özgü baskı

biçimleri ve Hollomotz (2012)'un çok katmanlı baskı analizi, Türkiye bağlamında ve aile kurma gibi spesifik bir yaşam deneyimi ekseninde somut biçimde doğrulanmaktadır. Mikro düzeyde, damganın mutlak ve edilgin bir tahakküm aracı olmadığı; aksine sürekli müzakere edilen, yeniden çerçevelenen ve meydan okunan bir alan olduğu ortaya konmuştur. Katılımcılar, damgalayıcı söylemleri reddederek, başarılı akran modellerini referans alarak ve evliliği bir hak olarak yeniden tanımlayarak “pasif mağdur” algısını yıkmış ve kendi hayatlarının anlamını inşa eden aktif özneler olarak konumlanmıştır (Freire, 2017; Oliver, 2013). Mezzo düzeyde ise korumacı ve sınırlayıcı sosyal çevrelerin yapısal önyargıların bir sahası olduğu görülmüş; bireylerin engelli dernekleri gibi alternatif topluluklara yönelmesi, bu alanların salt duygusal destek değil, normatif sistemin dışında yeni bir “mümkünler alanı” işlevi gördüğünü ortaya koymuştur (Antonucci & Jackson, 1990; Sarı, 2021). Makro düzeyde ise erişilebilir kurumsal politikaların yokluğu, istihdam güvencesizliği ve toplumsal temsil eksikliğinin aile kurma sürecini yapısal olarak kısıtladığı görülmüş; bu durum Young (2014)'ın “marjinalleştirme” ve “güçten mahrum bırakma” baskılarının somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Subaşıoğlu & Atayurt Fenge, 2019; Çakır-Temel, 2023; Korkmaz, 2023). Tüm bu bulgular, BKSH'nin “ezilenlerle birlikte” hareket etme ilkesini (Freire, 2017) ampirik düzeyde desteklemekte ve sosyal hizmet pratiğine ilişkin radikal bir yeniden tanımlama çağrısı niteliği taşımaktadır. Sosyal hizmet, geleneksel “uyum sağlama” ve “psiko-sosyal destek” mekanizması olmaktan çıkarak bireylerin gündelik direniş pratiklerini tanıyan, besleyen ve bu mücadeleleri eşitsiz iktidar ilişkilerini dönüştürmeye yönelik kolektif bir özgürleşme projesine dönüştüren bir pratik olarak kavranmalıdır (Dominelli, 2015; Akbaş, 2014; Baines, 2011; Burke & Dalrymple, 2006; Dominelli, 2002).

Araştırma bulguları doğrultusunda, Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet perspektifini merkeze alan ve mikro, mezzo ve makro düzeyleri kapsayan bütüncül bir müdahale çerçevesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Mikro düzeyde sosyal hizmet müdahalesi, görme engelli bekâr bireyleri içselleştirilmiş baskıyla baş etmeye çalışan “müracaatçılar” olarak değil, aktif özneler olarak konumlandırılmalıdır. Bu doğrultuda uygulamalar, bireyin damgalayıcı söylemleri reddetme, alternatif akran modellerini referans alma ve beklentilerini yeniden çerçeveleme gibi mevcut direniş pratiklerini görünür kılmayı ve güçlendirmeyi hedeflemelidir. Sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve aile danışmanları; iletişim, beklenti yönetimi ve pratik yaşam becerilerini kapsayan “evlilik/eşlik okulu” benzeri güçlendirici programlar aracılığıyla bireyleri ve çiftleri proaktif olarak desteklemeli, ancak bu desteği normatif bir “uyum sağlama” aracına dönüştürmemelidir. Mezzo düzeyde sosyal hizmetin odak noktası, bireyin çevresindeki tahakküm ve direniş ağlarını haritalandırmak ve alternatif dayanışma alanlarını güçlendirmek olmalıdır. Engelli dernekleri ve benzeri topluluklar, yalnızca duygusal destek sağlayan gruplar olarak değil, hâkim normların dışında yeni bir “mümkünler alanı” oluşturan ve kolektif bir güç deneyimi sunan karşı-hegemonik alanlar olarak desteklenmeli ve genişletilmelidir. Meslek elemanları görme engelli bireyleri bu ağlara yönlendirmekle kalmamalı; başarılı çiftlerin deneyimlerini akran mentorluğu programları ve ortak sosyal etkinlikler aracılığıyla görünür kılarak hem gören hem de engelli bireyler arasında gerçek temas ve kaynaşma ortamları oluşturmalarıdır. Makro düzeyde ise BKSH, sosyal hizmeti bir politika aktivizmi ve toplumsal dönüşüm projesi olarak konumlandırılmalıdır. Toplumsal farkındalığı dönüştürmek için yalnızca seminerler düzenlemekle yetinilmemeli; empatiyi ve eleştirel düşüncüyü besleyen eğitim programları müfredata kalıcı biçimde entegre edilmeli ve medyada olumlu, normalleştirici temsillerin teşvik edilmesi için savunuculuk çalışmaları yürütülmelidir. İstihdam ve ekonomik bağımsızlık, yapısal eşitsizlikle mücadelenin temel taşı olarak görülmeli; görme engelli bireylerin nitelikli işlere erişimini güvence altına alacak ve ayrımcılığı caydıracak politikalar için aktif lobi faaliyetleri yürütülmelidir. Son olarak meslek elemanları, katılımcıların taleplerini gerçekçi olmayan beklentiler olarak değil hak temelli politikaların temeli olarak ele almalı ve erişilebilir konut, aile kurmaya yönelik ekonomik destekler ve adil temsil gibi taleplerin yerel ve ulusal politika gündemine taşınması için görme engelli bireylerle birlikte örgütlenmelidir.

Etik Beyan

“Görme Engelli Bekâr Bireylerin Aile Kurma Süreçlerinin Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Gerekli olan etik kurul izinleri Sakarya Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu'nun 21.01.2026 tarihli ve 95/10 sayılı kararı ile alınmıştır.

Ethical Declaration

During the writing process of the study “An Evaluation of the Family Formation Processes of Single Individuals with Visual Impairments in the Context of Anti-Oppressive Social Work” scientific rules, ethical and citation rules

were followed. No falsification was made on the collected data and this study was not sent to any other academic publication medium for evaluation. In addition, permission was obtained from the Sakarya University, Social and Humanities Sciences Ethics Committee (Date: 21/01/2026 and Decision no: 95/10) to conduct the research.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Declaration of Conflict

There is no potential conflict of interest in the study.

Finansman

Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Funding

No funding was received from any institution or organization for this study.

Yapay Zeka ve Türleri Kullanım Beyanı

Bu makalenin yazımında yapay zeka ve türleri kullanılmamıştır.

Statement of Use for Artificial Intelligence and Its Types

Artificial intelligence and its various types were not used in the writing of this article.

Veri Paylaşım Beyanı

Bu çalışmanın verilerini bulguların doğrulanması amacıyla makul bir talep üzerine “etik ilkeler ve yayın politikası”nın ilgili kısmında belirtilen şartlara göre paylaşabileceğimi beyan ederim.

Data Sharing Statement

I declare that, upon reasonable request for the purpose of verifying the findings, I can share the data of this study according to the conditions specified in the relevant section of the "ethical principles and publication policy".

Kaynakça

- Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. SABEV Yayınları.
- Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 107–117. <https://doi.org/10.58632/olgusos.1570374>
- Altuntaş Duman, N., & Doğanay, G. (2017). Toplumsal dışlanma pratikleri üzerinden Trabzon’da engelli kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 1–48. <https://doi.org/10.18490/sosars.345505>
- Antonucci, T. C., & Jackson, J. S. (1990). The role of reciprocity in social support. In B. R. Sarason, I. G. Sarason, & G. R. Pierce (Eds.), *Social support: An interactional view* (pp. 173–198). John Wiley & Sons.
- Arı, A. (2022). Türkiye’de engellilik ve engellilerin eğitimi üzerine bir derleme. *Humanistic Perspective*, 4(3), 589–605. <https://doi.org/10.47793/hp.1117918>
- Ateş, H. İ., Kırkıncıoğlu, M., & Teke, A. (2022). Eğitim sektöründeki engelli çalışanların iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(2), 411–425. <https://doi.org/10.31020/mutftd.1032481>
- Avşaroğlu, S., & Çavdar, İ. (2018). Görme engelli çocuklara sahip anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), 105–122. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.399486>
- Baines, D. (2011). An overview of anti-oppressive social work practice: Neoliberalism, inequality, and change. In D. Baines (Ed.), *Doing anti-oppressive practice* (pp. 1–24). Fernwood Publishing.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Bringer, J. D., Johnston, L. H., & Brackenridge, C. H. (2006). Using computer-assisted qualitative data analysis software to develop a grounded theory project. *Field Methods*, 18(3), 245–266. <https://doi.org/10.1177/1525822X06287602>
- Borren, M. (2025). Critical phenomenology. In: de Warren, N., Toadvine, T. (eds) *Encyclopedia of phenomenology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-47253-5_494-1
- Buluş, S. (2022). Engelli bireylere yönelik kamusal sosyal yardım ve sosyal hizmetler. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Prof. Dr. M. Fatih Uşan’a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı (2022–2), 835–872. <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.1136491>

- Burcu, E. (2011). Türkiye’deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37–54.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik sosyolojisi*. Anı.
- Burke, B. & Dalrymple, J. (2006). *Anti-oppressive practice: Social care and the law*. Open University Press.
- Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik engelli kadınlar: Toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma. *Iğdır University Journal of Social Sciences*, (7), 25-45.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), 124–130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Çakır-Temel, N. N. (2023). İş hayatında kadın çalışanlar: Türkiye–Avrupa ülkeleri karşılaştırmaları. In Ç. Demir & N. Çetiner (Eds.), *Engelli kadın çalışanların çalışma hayatındaki karşılaştıkları zorluklar: Türkiye–İspanya karşılaştırması* (ss. 61–91). Eğitim Yayınevi.
- Doğancı, H. K. & Tuncay, T. (2020). Tarihsel süreçte kadının aile içindeki konumunun feminist sosyal hizmet yaklaşımı temelinde değeriendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1324-1351.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work: Theory and practice*. Palgrave Macmillan.
- Dominelli, L. (2015). Baskı karşıtı uygulama: Yirmi birinci yüzyılın zorlukları. In R. Adams, L. Dominelli, & M. Payne (Eds.), *Sosyal hizmet: Temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (pp. 83–99). Nika Yayınevi.
- Duman, N. A. & Doğanay, G. (2017). Toplumsal dışlanma pratikleri üzerinden Trabzon’da engelli kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 1-48.
- Foucault, M. (2011). *Özne ve iktidar (Seçme yazılar 2)*. Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2017). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Trans.). Ayrıntı Yayınları.
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough?: An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>
- Goffman, E. (2020). *Damga örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnash, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Hollomotz, A. (2012). Disability, oppression and violence: Towards a sociological explanation. *Sociology*, 47(3), 477-493. <https://doi.org/10.1177/0038038512448561>
- İçağasıoğlu Çoban, A. (2003). Gelişim dönemlerine göre özürüllüğün etkisi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*. 3 (1-2), 39-55.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, self, and human development across cultures: Theory and applications*. Routledge.
- Kalaç, M. Ö., & Kılınç, M. (2023). Eğitim 5.0’a geçişin engelli öğrenciler ve erişilebilirlik açısından etkileri. *Journal of University Research*, 6(3), 229–237. <https://doi.org/10.32329/uad.1285615>
- Kalaycı, S. (2020). Engelli bireylerin kamusal hizmetlere erişilmesinde belediyelerin yeri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 83–104. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.817709>
- Kaldık, B. (2024). Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 393–420. <https://doi.org/10.33417/tsh.1366165>
- Kara, Ö., & Yücelsin-Taş, Y. T. (2024). Görme engelli öğrencilerin yabancı dil öğreniminde karşılaştıkları zorluklar. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 59(59), 240–253. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.1356799>
- Kasıram, M., & Subrayen, R. (2013). Social exclusion of students with visual impairments at a tertiary institution in KwaZulu-Natal. *South African Family Practice*, 55(1), 66-72
- Kavuran, D., & Uslu, A. (2022). Kamusal mekânlarda görme engelli kullanıcılar için erişilebilirliğin değeriendirilmesi: Ankara Batı Adalet Sarayı örneği. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 11–26. <https://doi.org/10.51552/peyad.1026889>
- Kaytez, N., Durualp, E., ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-213.
- Korkmaz, B. C. (2023). Türkiye’de engelli istihdamında yaşanan zorluklar. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 23(1), 62–81. <https://doi.org/10.54961/uobild.1264127>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84. <https://doi.org/10.1002/ev.1427>
- Mamatoğlu, N. & Tasa, H. (2018). Engelliye yönelik ayrımcılık ve iş yerinde engelli. *Türkiye Klinikleri Psychology-Special Topics*, 3(1), 1-10.
- Oliver, M. (2013). The social model of disability: Thirty years on. *Disability & Society*, 28(7), 1024–1026. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.818773>
- Olkin, R. (1999). *What psychotherapists should know about disability*. Guilford Press.
- Papadaki, M., & Tzvetkova-Arsova, M. (2013). Social attitudes and beliefs of sighted people towards blindness and blind persons. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(4), 481-499.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değeriendirme yöntemleri*. Pegem Yayınları.
- Purcell, E. (2014). Oppression’s three new faces; rethinking iris young’s “five faces of oppression” for disability theory”. S.N.Asumah ve Nagel M. (Der.) *Diversity, Social Justice and Inclusive Excellence: Transdisciplinary and Global Perspectives* içinde. (ss.185-206) State Univerity of New York Press .
- Sarı, K. S. (2021). *Görme engellilerle baskı karşıtı uygulama: Kişimsel perspektif temelinde niteliksel bir araştırma*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Seylim, E. (2021). Veli görüşlerine göre engelli bireylerin eğitim hakkına erişim durumları: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 2272–2292. <https://doi.org/10.17755/esosder.848731>

- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4), 271-286. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271>
- Şen, B., & Aykara, A. (2018). Görme engelli ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde öfke yönetiminin karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 27-45.
- Şimşek, B. (2024). Engelli annesi olmak: Konjenital katarakt ile doğan bebeklerin görme engelli olma potansiyeli üzerine ebeveynlerinin yaşadığı travmatik süreçler. In Ş. Çağın, S. Karadağ, & D. Maktal Canko (Eds.), *Özel gereksinimli çocuk anneleri* (pp. 141-148). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Tuncay, T. & İl, S. (2007). Sosyal hizmette baskı karşısı uygulama sosyal adalet paradigması temelinde bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-72.
- Uzunlaşan, Ş., & Duyan, V. (2022). Damgalanmış bir grubun “farklılık” algısı ve damganın yeniden üretilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 1-21. <https://doi.org/10.33417/tsh.933131>
- Weiss, G., Murphy, A. V., & Salamon, G. (Eds.). (2020). *50 concepts for a critical phenomenology*. Northwestern University Press.
- Yazıcı, F., Okcu, B., & Sözbilir, M. (2015). Ailelerin görme engelli çocuklarına yönelik gelecek kaygıları. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 142-164. <https://doi.org/10.12984/eed.90933>
- Yenipazarlı, A., Çondur, F., & Cömertler, N. (2020). Engelli bireylerin kamu hizmetlerinden memnuniyeti: Nazilli ilçesi örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 77-93. <https://doi.org/10.30803/adusobed.790217>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Young, I. M. (2014). Five faces of oppression. Asumah, S. N., & Nagel, M. (Eds.). In *Diversity, social justice and inclusive excellence: Transdisciplinary and global perspectives* (pp. 3-33). State University of New York Press.

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to examine the family-forming processes of single individuals with visual impairments from the perspective of Anti-Oppressive Social Work. While family formation is a fundamental human experience, it can become an exclusionary process for individuals who intersect with the hierarchies that society constructs around “normality,” “desirability,” and “adequacy.” Visually impaired individuals, particularly during their single years, are among the groups that experience this exclusion most intensely. Traditional social work practice’s tendency to frame issues within the context of individual adaptation and to reduce the difficulties experienced to the individual’s “disability” prevents the true nature of the problem from being recognized. Yet the problem is not a physiological difference; it lies in the social processes that systematically transform this difference into a justification for deficiency and exclusion. In this context, the Anti-Oppressive Social Work framework offers a powerful analytical approach that locates the root of the problem not in the individual, but in systems of oppression grounded in social divisions such as race, class, gender, and disability status. It is noteworthy that research on disability in Turkey has largely focused on issues such as education, employment, and physical accessibility, while the experiences of visually impaired individuals in forming families have been rendered nearly invisible in academic discourse. This study aims to fill this gap and reconceptualize the family-forming processes of visually impaired individuals within the Anti-Oppressive Social Work framework. The study was conducted using a qualitative research method and a critical phenomenological design. Critical phenomenology focuses on individuals’ lived experiences while also placing the social structures, power relations, and mechanisms of oppression that shape these experiences at the center of the analytical process. The study group consists of 18 single individuals with visual impairments recruited through purposive sampling from the urban area of Sakarya Province. Participants were reached through university networks and relevant channels; the data collection process was completed upon reaching data saturation in the 18th interview. Data were collected using a sociodemographic information form and a semi-structured interview form; they were analyzed using thematic analysis and the MAXQDA 20 software. The research was conducted with the approval of the Sakarya University Ethics Committee for Social and Human Sciences; informed consent forms were administered to the participants. The research findings are organized under four main themes. The first theme, “stigmatizing social perceptions and micro-level oppression,” reveals that participants face societal skepticism regarding their daily and parenting skills and are positioned as “deficient” and “dependent” individuals. The fact that these stigmas are primarily directed at female participants indicates that the intersection of gender and visual impairment creates an area of intersectional oppression. In contrast, participants harbor aspirations for strong relationships based on trust, respect, and equality, and persistently position themselves as romantic subjects. The second theme, “protective and restrictive environment,” highlights the paradoxical role of family and social

circles. While families appear to respect autonomy, they subtly steer individuals toward sighted or “less disabled” partners through implicit social control mechanisms. The families of female participants evaluate them through the lens of their caregiving role, while the families of male participants evaluate them through the lens of their role as care recipients; this highlights how gender roles shape family pressure. The third theme, “the construction of subjectivity and strategies of resistance,” demonstrates that visually impaired individuals are simultaneously both the objects of oppression and the subjects of resistance. While struggling with internalized oppression and the compulsion to “prove themselves,” participants reject stigmatizing discourses, draw on successful peer models, and turn to alternative communities. The fourth theme, “policy and implementation recommendations,” reveals that visually impaired individuals speak not only from a narrative of victimhood but also from a position of expertise and agency. Participants have developed concrete proposals, including empathy-focused education from an early age, normalized representation in the media, empowering programs such as “marriage/partnership schools,” and employment security. The most fundamental finding of the study is that social work practice requires a radical redefinition. The findings indicate that social work must be reconceived as a practice that moves beyond its traditional role as a mechanism for “facilitating adaptation” and “psychosocial support,” and instead recognizes, empowers, and transforms the daily resistance practices of visually impaired individuals into a collective project of liberation. In this regard, social work intervention must make the individual’s resistance strategies visible at the micro level, strengthen alternative solidarity spaces at the mezzo level, and become an actor in policy activism and social transformation at the macro level. This research aims to contribute to the development of a social work approach that positions visually impaired individuals not merely as clients, but as experts in their own lives and co-agents of social transformation.